

פרק א

הלכה א אין כותבין ספר תורה אלא על עורות בהמה טמאה ולא על עורות חיה טמאה ולא תופרין בגידן ולא כורכין בשערין, הלכה למשה מסיני שיהו כותבין על עורות בהמה טהורה ועל עורות חיה טהורה כותפין בגידן וכוורכין בשערות טהורים. וכותבין בדיו שהרי יש לו סמך מן המקרא, שנאמר ואני כותב על הספר בדיו (ירמיה לו יח).

צינים והערות

פרק א הי"א א. בגמ' שבת קח., בברייתא, ובפוסקים איתא נמי עוף טמא לאיסור, ועוף טהור להיתר, ועי' פת"ש סי' רעא ס"ק ד אי איכא דינא דגויל, קלף ודוכסוסטוס בעור העוף ועל איזה צד כותבים. ועי' מור וקציעה סי' לב ד"ה דף כ. בטור, דמייית משו"ת הרמ"ע סי' לז בשם הקנה דעור עוף קודם לחיה, וחיה משוכח מבהמה. ועי"ש שהאריך לחלוק עליו ואדרבא בהמה עדיפא ואח"כ חיה, ואפשר דלא נתכוין 'הקנה' אלא לעופות הראויים לגבי מזבח. וכדברי המור"ק משמע פשוט לשון ההלכה שלפנינו. ואין כותבין ע"ג עור הדג הטהור

ענינים למשפט

פרק א הי"א א ר"מ פ"א מהל' תפילין ה"י, והי"ד, ופ"י שם ה"א, סמ"ג עשין כב, כה, טוש"ע אור"ח סי' לב סעיף יב, לז, טוש"ע יו"ד סי' רעא ס"א, וסי' רעח ס"א. ב ר"מ שם פ"ג ה"ט, פ"ט הי"ג, טוש"ע יו"ד סי' רעח ס"א, ואור"ח שם סעיף מט, סמ"ג שם. ג ר"מ פ"ג שם ה"א, ח, סמ"ג שם, טוש"ע אור"ח סי' לב סעיף מר. ד ר"מ פ"א מהל' תפילין ה"ג, ה, סמ"ג עשין כה, טוש"ע יו"ד סי' רעא ס"ו, סי' רעו ס"ה, טוש"ע אור"ח סי' לב ס"ג, סי' תרצא ס"א.

מפני הזוהמא. ב. בנחלת יעקב במסכת סופרים הגיה "אין כותבין ספרים תפילין ומזוזות", לפי שכריכת שיער לא שייך אלא בתפילין. ועי' כסא רחמים בתוספות שהאריך בזה והעלה שא"צ להגיה. ג. שבת קח., ירושלמי מגילה פ"א ה"ט. ד. במכות יא. מחלוקת אמוראים אי ס"ת שתפרו בפשתן כשר, והכא משמע דההלל"מ קאי אף אתפירה בגידן, ועי' מגילה ח: במשנה דאין בין ספרים לתפילין ומזוזות וכו' הא לתופרן בגידן וכו' זה וזה שוין, ושם ברש"י ד"ה לתופרן בגידן, ונר' מדבריו דבס"ת אינו מהלל"מ. ועי' חוות יאיר סי' קצב [מצויין בגליון הש"ס] במחלוקת הרמב"ם והתוס' אי שייך שכחה ומחלוקת בדבר שהוא הלל"מ, ושם אות יג תמה על רש"י הנ"ל דלא שייך תפירה בגידן במזוזה. ד. שבת קג: קטו: מגילה ח: ירושלמי שם, בירושלמי וברמב"ם שם מבואר שהוא מהלכה למשה מסיני, ועי' תושב"ע.

תורה שבע"פה

הלכה למשה מסיני שיהו כותבין על עורות בהמה טהורה. בדין זה מלבד ההלל"מ המצוינת כאן איתא נמי הא דתני רב יוסף (שבת כח:) לא הוכשרו במלאכת שמים אלא עור בהמה טהורה בלבד. ועוד איכא דרשא מקרא (שבת קח. ועוד) דכתיב למען תהיה תורת ה' בפיך (שמות יג ט) מן המותר בפיך. ועי' בצריכותא דכל הילפותות הנ"ל ובנ"מ בזה, ואי אכן איכא בזה כמה ילפותות, בדברינו בסימן ט.

וכותבין בדיו שהרי יש לו סמך מן המקרא. הרמב"ם אמנם הביא שההלל"מ לכתוב בדיו אלא שמבאר דדיו הנאמר בהלכה לאו דוקא, ובלבד שיהיה "שחור עומד" ולא שאר צבעים. ובפשטות אי ילפינן מסמך דקרא דכתיב בירמיה הרי שדיו הוא דוקא, וצ"ע. ועי' תוס' שבת קטו: ד"ה מגילה, שנראה שהכריחו דהוא דין בדיו דוקא, וכן העתיק הרא"ש להלכה בהל' ס"ת סי' ב את הברייתא שלפנינו. ונ"מ לענין דיו שדהה והאדים דלהרא"ש כיון שנכתב בדיו סגי וכן העלה החת"ס יו"ד סי' רנו, ועי"ש. ולהרמב"ם העיקר שישאר הצבע השחור. ועי' ביאה"ל סי'

הלכה ב' אלא יניח בין נביא לנביא כשם שהוא מניח בין ספר לספר בתורה^א, אבל מניח הוא לזה ריוח בפני עצמו ולזה ריוח בפני עצמו^ב, ומתחיל מלמעלה^ג.

ציונים והערות

צינונים למשפט

הייב א. עי' לעיל פ"ב ה"ה. ב. צ"ב כונת ההלכה, ולבאר דלנביאים משאיר ריוח המתאים להם דהיינו ג' שיטין, ותורה ריוח המתאים לה דהיינו ד' שיטין, נראה לענ"ד דוחק. ואולי רומז שלא יניח בנביא הריוח באמצע הדף, וכהרגמ"ה בב"ב יג.; ועי' תושב"ע. שוב מצאתי דהכסא רחמים מפרש כדברינו ומבאר דטובא אתא לאשמועינן דהא דקתני לעיל פ"ב ה"ה בשיעור הריוח שבין הספרים, לאו לעכובא הוא [וכן הביא הב"י בב"ה סי' רפג בשם התשב"ץ ח"א סי' קעה] ובלבד שיניח ריוח בין ספר לספר [דבלא שבק רווחא כלל ודאי מיפסל בס"ת], ושהריוח בתורה יהיה גדול יותר מהריוח בנביא, ויעו"ש. וצ"ל לפ"ז דהלכה זו היא המשך ההלכה הקודמת ומיירי בעשה תורה ונביאים כאחד. ג. במס' סופרים פ"ג ה"ב כלפינו. ברמב"ם ליתא כלל, ועי' תושב"ע.

תורה שבע"פה

הארכנו בכל הסוגיא בקונטרס חידו"ת סי' ז, ועי' אור שמח, אבי עזרי תליתאי, שיעורי הגר"ש זצ"ל ב"ב יג.:

ומתחיל מלמעלה. בגמ' ב"ב יג: איתא "ומסיים מלמטה ומתחיל מלמעלה", ופרש"י דאם נודמן לו סיום הספר מלמטה בסוף הדף מתחיל ספרו האחר בראש הדף וא"צ להניח ריוח חלק ביניהם, והנלענ"ד דהשמטת רישא דהאי הלכתא 'ומסיים מלמטה', מסייע לפרוש רגמ"ה שם שמבאר דלעולם מתחיל בראש העמוד אף אם סיום הספר הקודם אין בו כדי השלמת כל הדף ואין שום דין ב'מסיים מלמטה', כיון שאם בא לחתוך חותך וראוי שלעולם כל ספר יתחיל בראש העמוד, ועי'.

ברש"י מבואר רק דא"צ להניח ריוח, וצ"ע דמדבריו יד. ד"ה הכי קאמר, לכאורה נראה דאף איסורא איכא בהנחת ריוח, שכן מבאר בטעמא דהאי הלכתא ע"פ הגמ' שם "שאם בא לחתוך חותך" וגנאי הוא לו להיות דף זה משונה מחבירו על חנם, ואפשר דבתחילה קאי אף אחומשין דאין רשאי לחתוך ואעפ"כ א"צ להניח ריוח כשמסיים החומש האחד בסוף העמוד, ואכתי צ"ע. והנה הרמב"ם הביא הלכתא דאם בא לחתוך חותך ולא הזכיר דינא דמתחיל מלמעלה. הרי דס"ל שאין שתי ההלכות הללו תלויות זו בזו. אלא דינא דהנחת ג' וד' שיטין בין ספר לספר היא מחמת הדין שאם בא לחתוך חותך כדכתב: "ומניח בין כל חומש וחומש וכו' ובין כל נביא ונביא וכו' ובין כל נביא ונביא משנים עשר שלש שיטין שאם בא לחתוך חותך".

ולפ"ז צ"ל דאדרבא איירי הכא באמצע הדף והיינו טעמא דצריך להניח ריוח דחיישינן פן לא יחתוך ביושר ועלול לחתוך באותיות, וע"ז הוא שנאמר דאין להקפיד בזה כל כך בנביא כמו שחוששים ומקפידים בס"ת וה"ט דסגי בין נביא לנביא בג' שיטין ריוח, ועי'. ואכתי סיום ההלכה: "ומתחיל מלמעלה" צ"ב.

ומיהו רש"י ודאי לא ס"ל הכי למאי דנקטינן בשיטתו דאף בין חומשין, שהדין הוא שאם בא לחתוך אינו חותך, צריך להניח ד' שיטין כשמסיים באמצע הדף וא"צ להניח ריוח כלל אם סיים בסוף הדף.